

— Egy-egy ritkábban előforduló betű felírása: Pl.: keményjel, nagy F, B betűk stb.

— Olyan összetett betűalakok tudatos kialakításának gyakorlása — alkotóelemeinek ismertetése, írásának sorrendje, iránya betartásával — melyek írásánál probléma szokott lenni. Pl. ZS, JÁ, F, JU stb.

— Szavakból analitikus-szintetikus módszerrel betűk kiemelése.

II. ORTOGRÁFIA ÉS GRAMMATIKA TANÍTÁSABAN

— Elszigetelt kemény magánhangzó hallatára írják le tanulói annak lágy párját, illetve u. e. fordítva is. (Beidegzésének igen nagy hasznát veszem a főnév és az igeragozás tanításánál.)

— Olyan szavakat mondok a tanulóimnak, melyekben lehetőség nyílik az első hangtani és helyesírási szabály gyakorlására: Kis táblájukra tanulói az adott szó hallatára egy jeri vagy I betűt írnak fel attól függően, hogy az adott szóban melyiket kell írniuk.

— Olyan szavakat mondunk, melyekben hangsúlytalan Á vagy O hang van. Tanulóinknak el kell dönteni, hogy a hallott szóban Á vagy O betű van és ennek megfelelő betűt felírni táblájukra (pl.: ablak, apa, jó stb...)

— Egy hallott hangról eldönteni, hogy magánhangzó-e, vagy mássalhangzó. Jelzés: MH, illetve MS.

— Hallott mássalhangzóról eldönteni, hogy lágy-e vagy kemény. Jelzése: L, illetve K.

— Olyan szavakat mondok ki melyekben V hangot V vagy G betűvel jelölhetek, illetve kell írni. Jelzése: V vagy G. tanulói tábláján. pl.: ma, kit stb... szavakban).

— Szóhangsúly helyének megállapítása a szóban. Jelzése: É (élhangsúlyos) K (hangsúly a szó közepén) V (véghangsúlyos).

— Gyakran előforduló hiba gyengébb tanulóinknál, hogy a JÁ, JU és JO betűk helyett J+A-t, J+U-t és J+O betűket írnak. Ezért ezeket a betűket elszigetelten is többet kell íratnunk, szótagban is, rövid szóban is.

— Hallott elöljárókról megállapítani az eservonzatát. Jelzés: A, T, B, R. ESZ, EL.

— Magyarul olyan szókapcsolatot mondunk, amelyet oroszban elöljáró segítségével fejezünk ki. Tanulói felírják a használható elöljárót, esetleg eservonzatát is.

— Igéket mondok, tanulói felírják eservonzatát.

— Határozott és határozatlan számneveket mondok. Tanulói jelzik szám és eservonzatát.

— Hallott főnévről megállapítani nemét. Jelzés: H, N, S.

— Tanulóimmal felíratom, hogy milyen betűkre végződő főnevek him, nő, ill. semlegesneműek.

— Infinitívusban kimondott igéről állapítsák meg tanulói ragozási csoportjukat. Jelzés: I—II.

— Hallott szóról megállapítani, hogy van-e benne lágyjel. Jelzés: lágyjel, ill. O.

— Magyarul kimondott főnévről megállapítani, hogy milyen esetben kellene ragoznom oroszra fordítás esetében. Jelzés: A, T, B, R, ESZ, EL.

— Oroszul kimondott ragozott főnév esetének megállapítása: Jelzése: az előbbi szerint.

— Ragozott igealak idejének megállapítása. Jele: JE, MU, JO.

— Hallott szó szófajának megállapítása. Jelzés: FN (főnév) MN (melléknév) SZN (személyes névmás) SZNE (számnév) H (határozószó) stb...

— A hallott szóval kapcsolatban írják fel tanulói a birtokos névmás megfelelő számú, nemű alakjait.

— Hallott személyesnévmást írják le oroszul, ill. fordítva.

— Meghatározott ragozási csoportú főnév meghatározott esetének ragját írják fel a tanulók, ill. igéknek személyragokat.

— Mondunk tanulóinknak egy mondatot, meghallgatják (lefordítják) és az általam kijelölt szónak jelöljék mondatbeli szerepét. Jelzés: AL (alany) ÁLL (állítmány) T (tárgy) H (határozó) J (jelző).

Megjegyzés: Nagyon helyes, ha tanmenetünk végére odaírjuk azokat a szavakat, melyeket az év folyamán helyesírási szempontból többet kell íratnunk, gyakoroltatnunk, mert írásuk problematikus. Ezek jegyzékét osztályokra lebontva lapunk korábbi számában közöltem. (Módszertani Közlemények. 1968. I. száma. 70. oldalán. A helyesírás gyakorlása orosz órákon" címmel.) Ezt a gyűjteményt is gyakorlati munkájuk során szíves figyelmükbe ajánlom.

Magi János
Órkény

KULTURÁLIS RENDEZVÉNYEINK KÖZÖS LÁTOGATÁSA ÉS MEGBESZÉLÉSE

Oktató-nevelő munkánknak vannak a tanítási órán kívül eső területei is. Ilyen fontos nevelési terület — többek között — a

kulturális élet és annak rendezvényei iránti érdeklődésre, fogékonyságra és igényességre nevelés. E tulajdonságok kialakítása csak

körültekintő és tervszerű nevelő munkával érhető el. Éppen a körültekintés követeli meg, hogy számba vegyük — a teljesség igénye nélkül —, hogy mi is tartozik a fenntartott megnevezett fogalom körébe. Csupán felsorolásszerű számbavételre gondolhatunk. Így feltétlenül meg kell említenünk a színház, a mozi, a hangversenyek, a különféle kiállítások és tárlatok látogatását, de az ünnepélyeket, megemlékezéseket, író-olvasó találkozókat, irodalmi estéket, múzeumokat és nem utolsósorban magát a tévét meg a rádiót is ide sorolhatjuk. A nagyobb városokban nyilván bővebben nyílik alkalom ezek látogatására, a mostohább kulturális környezetben élő tanulóknál pedig különösen fontos, hogy egy-egy kirándulás alkalmával ilyen élményekkel is gazdagítsuk általános műveltségüket. Mindezen rendezvényeknek a tanulókra gyakorolt hatása nagymértékben függ az érdeklődést felcsigázó előkészítéstől, a nevelői fontosságú közös látogatástól, az élményt tudatosító megbeszéléstől. Éppen ez a tudatos tevékenységünk és irányításunk avatja az alkalmasszerű ismeretszerzést nevelő munkánk szerves részévé. Ha ezt még a tanulóval valamiféle — de hasonló — aktív, alkotó tevékenysége is követi, akkor munkánk valóban sokat jelenthet a kultúra mindennemű megnyilvánulása iránt érdeklődő és arra szomjas tanulóifjúság nevelésében.

A különféle kulturális rendezvények sokasága nem teszi lehetővé, hogy mindegyiket külön-külön, részletekbe menően foglalkozunk. Csupán érzékeltetni szeretnénk a nevelés e fontos területén végzett munkánk folyamát, egyes fázisait, és közben olyan általános érvényű megállapításokat tenni, amelyek szinte valamennyi kulturális rendezvény közös látogatása alkalmával — éppen a nevelői hatás érdekében — szem előtt kell tartanunk.

Mint minden nevelői munka, ez is a tervezéssel kezdődik. A gazdag lehetőség a sokat markolásra veszélyét is magában rejt. Ettől óvakodnunk kell, mert felszínességhez vezet. Arra is ügyeljünk azonban, hogy a napjainkra oly jellemző egyoldalúságot elkerüljük. Maga a tervezés a tanár vonzó, érdeklődést felkeltő tájékoztatása után feltétlenül közös megvitatás tárgya legyen! Az így összeállított, a tanuló kívánságait, érdeklődését tükröző munkaterv lásson napvilágot az osztály faliújságján! Meg kell szerveznünk az állandó figyelőszolgálatot is. Ennek a kis csoportnak az lesz a feladata, hogy tájékoztassa az osztályt az alkalmasszerű kulturális rendezvényekről, illetve a meglátogatásra szánt rendezvények időpontjáról. A tájékoztatás mindig kellő időben történjék, hogy legyen mód a felkészülésre!

Maga a felkészülés két problémát is felvet: az egyik a viselkedés, a másik a tájékozottság kérdése. Az előbbiről a helyes, kulturált magatartás kialakítása szempontjából már azért sem mondhatunk le, mert ebben a vonatkozásban is akad még tennivalónk. A tájékozottság pedig éppen az ismeretszerzés szempontjából fontos. Ez lesz a biztosítéka, hogy tanítványaink a rendezvényeket élvezzék és azokat hasznos alkalmaknak tekintsék. A szükséges, de a látogatás élményét nem veszélyeztető tájékozottság megszerzése érdekében apró kis megbízásokat, feladatokat adhatunk a tanulóknak. Miután utánajárásuk, kutató munkájuk irányításunk mellett véget ért, azután kerülhet sor a beszámoló, ismertetések közös, kötetlen formájú, a közvetlenséget nem nélkülöző megbeszélésére. Előfordul, hogy ez a munka olykor képanyag összegyűjtését jelent. Ennek demonstrálására szintén az osztály faliújságját használjuk fel! Lehet az előkészület hangulatóteremtő tanári előadás is, amely probléma felvetéseivel mintegy a közös látogatás megfigyelési szempontjait is tartalmazza. Bármelyik formát is választjuk, a végső cél az, hogy kellő hangulatót, szellemi, lelki felajzottságot teremtsen a látogatásra kerülő rendezvény iránt; ugyanakkor a témához tartozó nélkülözhetetlen tárgyi ismereteket is biztosítsa. Csak így érhetjük el, hogy tanítványaink ne csak nézelődjenek, hanem lássanak is.

A közös látogatás nevelő hatását csak fokozza az a helyes gyakorlat, ha a tanár a tett színhelyén előzetesen is körülnéz, tájékozódik, ha erre mód és lehetőség kínálkozik. Így könnyebb lesz a megfigyelés, az érdeklődő kérdésekre való válaszadás, stb... Ezt még akkor is érdemes megtennünk, ha a látogatás levezetését egy ott dolgozó munkatársra vagy szakemberre bízuk. Sőt pedagógiai szempontból az a célszerű, ha a felkért külső munkatárssal meg is beszéljük látogatásunk célját, a kalauzálás sorrendjét, módszerét, az ismertetés színvonalát, a témában szerzett ismeretek körét, amelybe a látottak szervesen beépíthetők. Helyes az is, ha tanítványaink spontán megnyilatkozásairól, érdeklődő kérdéseiről, felmerülő problémáiról feljegyzéseket készítenek. Ez lehet majd az alapja a látogatást követő megbeszélésnek, az élményeket tudatosító, ízlést formáló, helyes szemléletmódot kialakító tevékenységünknek.

Az élmények tudatosítása nem más, mint elemző munka. Erről semmilyen körülmény között nem mondhatunk le. Ez az elemzés azonban nem nélkülözheti az őszinte hangot és véleménynyilvánítást,

sőt az érvekkel megalapozott bírálatot sem. A megbeszélés alkalmával olyan vitaforumot kell teremtenünk, ahol a helytelen meglátások kitisztulnak, a felszínes észrevételek elmélyülnek, megalapozottá válnak, a találó megjegyzések, jogos bírálatok megerősítést nyernek, ahol a helyes ízlés, szemléletmód éppen a vita szellemének tüzeiben csiszolódik, formálódik, alakul, erősödik.

Munkánk ezzel még nem zárult le. Feltelesenül módot kell adnunk — az életkori sajátságok tiszteletben tartása mellett — az önálló, az alkotó tevékenységre is. Gyűjtsenek tanítványaink pl.: értékes dokumentumokat, fényképeket, írásokat! Az összegyűjtött anyagból teremtsék meg a maguk kis iskolai múzeumát, irodalmi történeti vagy néprajzi jelleggel, melynek

elrendezése, kiállítása az ő feladatuk legyen! Vagy rendezzenek felolvasásokat leg-sikerültebb fogalmazásaikból, irodalmi dolgozataikból, vagy akár kiállítást is leg-sikerültebb rajzaikból! Tartsanak irodalmi délutánokat, megemlékezéseket, melyeknek összeállítása, betanulása és bemutatása még tanári irányítás mellett is aktív tevékenységet jelentene számukra. Csak így érezhetik igazán, hogy megváltozott életünk egyre sűrűsödő kulturális rendezvényei mennyi anyagi, szellemi erőfeszítést, jó ízlést, felelősséget, helytállást, sokszor áldozatot követelnek az erre hivatottaktól. Csak így válhatnak ők is tiszteletre méltó kulturális törekvéseink értő közönségévé, majd leendő fáklyahordozóivá.

Dobcsányi Ferenc
Szegedi Tanárképző Főiskola

A TANKÖNYV (MUNKAFÜZET) SZEREPE A TANULÁS TANÍTÁSÁBAN

Az olvasás és az írás megtanulása feltétele annak, hogy egy könyvvel bánni tudjanak a tanulók. Bár a könyvvel való munka feltételezése túlzottnak hat az alsó tagozatban, mégis a gyermekeknek már itt meg kell tanulniuk, hogy a könyv útján önállóan bővíthetik tudásukat. A könyv a gyermek számára munkaeszközzé válik.

Ennek a képző és nevelő tevékenységnek a terjedelme és intenzitása osztályról osztályra nő. Az alsó tagozatos tankönyvek meghatározott eseményekről vagy jelenségekről adnak hírt. Tanítanak és nevelnek, hatnak az értelemre és az érzelmre, hozzájárulnak a szocialista ember kialakításához.

A tankönyvek helyes használatával kezdetét veszi az alsó tagozat egyik sajátossága: az *önálló szellemi munka*.

A tankönyv fontos ismeretforrás a tanulók számára. Az alsó tagozaton a különböző tantárgyakkal kapcsolatos ismeretszerzést a tanító közvetlen és állandó segítségével végzik a tanulók, később azonban mind önállóbban tudnak ismeretekhez eljutni.

A szocialista pedagógia álláspontja szerint az oktatásban a tankönyvek ismeretforrásként szolgálnak, de nem egyetlen ismeretforrásként. Amennyire káros a tanítási órákon a tankönyv szerepének túlzott hangsúlyozása, éppen úgy káros az is — különösen az alsó tagozaton —, amikor a tankönyvet figyelmen kívül hagyjuk, szerepét kizárólagosan az otthoni munkára korlátozzuk. Sajnos iskoláinkban még napjainkban is találkozunk mindkét végtellett.

Az alsó tagozati tanulókat fokozatosan kell megbarátkoztatni a tankönyvekkel, a munkafüzetekkel. Meg kell tanítani őket a

tankönyvek helyes használatára, a tankönyvből való tanulásra.

Az oktatás hatékonysága nemcsak attól függ, hogy a tanító hogyan tanít, vagy hogy a tanuló hogyan tanul. A tanulókat a tanulásra tanítani kell. A tanulást megtanítani azt jelenti, hogy megismertetjük a tanulót a tanulás technikájával és a gondolkodás eljárásaival.

Mivel az önképzés egyik nélkülözhetetlen eszköze a tankönyv, ennek helyes felhasználására is meg kell tanítanunk a felnövő ifjúságot. A tankönyvből való tanulás tanítása az oktatás folyamatában történik.

Az alsó tagozati oktatásban a tankönyveknek, a munkafüzeteknek a tanulás tanításában igen nagy a szerepük. Pedagógiai irodalmunk ezideig csak szűkszavúan érintette ezeket — mint az önálló tanulásra nevelés — szerepét.

A továbbiakban felmérésem tapasztalatai alapján helyzetképet mutatok be. Bemutatom, hogy alsó tagozati tanulóink osztályonként és tantárgyanként mennyi időt fordítanak a tankönyvből, munkafüzetből való tanulásra a tanórán, a napköziben s otthoni tanulás folyamán. Keresem a választ arra a kérdésre, hogy alsó tagozatos tanulóink foglalkoznak-e annyit a tankönyvekkel, munkafüzetekkel, hogy elsajátíthassák a tankönyv használatának helyes módját, a tankönyvből tanulást.

Előjáróban azonban szükségesnek tartom annak tisztázását, hogy mit tekintettem a tankönyv, illetve munkafüzet használatának. Tankönyv és munkafüzet használatának számít minden közös — csoportos —, és egyéni foglalkozás, amikor a tanulók tankönyv vagy munkafüzet alapján új ismereteket sze-